

A filológus sorsához tartozik, hogy mégoly megfeszített igyekezet, körültekintő alaposág sem feltétlen garancia a tévedés ellen. Néhány esetben téved Vitályos is.: Léda anyja halálának napja 1907. júl. és nem jún. 3. (37. l. 29. jegyzet); az Őszben a sziget c. verset 1909. okt. 16-án közölte a Nyugat, így annak keletkezése nem kapcsolódhat Ady és Léda egy okt. végi margitszigeti délutánjához, miként a 38. l. 42. jegyzetében áll, mivel Léda a jegyzet szerint is csak okt. végén jött Magyarországra; 1910-ben Ady nem „júl. 25. táján” utazott fel a Tátrába (38. l. 46. j. és 147. l. 9. j.), hiszen már júl. 18-án Csorba tórol ír Brüll Bertának (l. AEVL 323. l.); Bárczy István nem 1912-ig, hanem 1917-ig volt Budapest polgármestere (vö. 91. l. 43. j.), csak így eskezhette e minőségben Adyékát 1915 tavaszán; Borbély Lili színésznőt Ady nem ismerhette debreceni éveiből (93. l. 86. j.), mivel a színész akkor még gyermek volt, s pályája csak később, 1908-ban kezdődött (l. Színművészeti lexikon. Szerk. Schöpflin Aladár); a 96. l. 133. jegyzete előbb 1917-ben, majd 1915-ben készült műként említi Rippl-Rónai Csinszka-portróját: a helyes dátum, mely a képről is leolvasható, 1915; A halottak élén megjelenése a Pesti Napló 1918. aug. 4-i és 6-i számainak hírcikkje alapján a 104. l. 205. jegyzeténél pontosabban is datálható: a kötet júl. utolsó vagy aug. első napjaiban jelent meg; ha 1915 novemberében Ady 12-én utazott el először Csucsáról (l. 149. l. 38. j.), akkor a 134. oldalon közölt levél keltezése, annak első mondatából következően, csak nov. 12 lehet; Lányi Sarolta és Czobel Ernő házasságkötésének napja nem lehetett 1915. márc. 31. (149. l. 42. j.), mivel arra, a 141. oldalon olvasható Csinszka-levélből következően, már Adyék márc. 27-i esküvője előtt sor került. A Csinszka visszaemlékezésében szereplő Lantherné neve helyesen Landherrné. Így kellett volna írni a megfelelő jegyzetben (92. l.) s a névmutatóban (157. és 158. l.) is. E tévedéseken kívül egypár jegyzetet szerencsés lett volna további adatokkal kiegészíteni. Főleg vonatkozó Ady-írások felemlítését hiányoljuk néhány kérdés kapcsán: Ady szerencsejáték-szenvedélyére és monte-carlói útjaira (37. l. 26. j.) a Portus Herculis Monoeci c. cikkét, Léda mindszei látogatására (93. l. 83. j.) a Séta bölcső-helyem körül c. versét, Rippl-Rónai 1915. évi tárlata vonatkozásában (94. l. 100. j.) a Rippl-Rónai háborús kiállítása c., a lipótmezei ápoitak iránti érdeklődésre (101. l. 163. j.) pedig a Lipótmezei vizsgálató séta c. cikkét, végül Justh Gyula halála kapcsán (104. l. 217. j.) Az utolsó

hídfő c. versét, Vitályos kiterjedt jegyzetapparátusa ellenére is találtunk egy-két olyan szöveghe-lyet, amely ugyancsak jegyzetet kívánt volna: a csucsai csendőrök Csinszka által leírt kísérletére, hogy katonaszökevényként előállítsák Adyt (62. l.), megemlíthető lett volna Ady erről is szóló A névtelen levél c. 1915. okt. 17-i cikke, továbbá feltétlenül magyarázni kellett volna Boncza Miklós pestszentlőrinci kapcsolatát (66. l.). Ugyanakkor teljesen feleslegesnek érezzük Ignotus (91. l. 42. j.), Szép Ernő (uo. 55. j.), Lengyel Menyhért (92. l. 61. j.), valamint Nagy Endre (uo. 64. j.) kilétének magyarázását.

Bármily hosszúra is nyújthattuk kritikai észre-vételeink listáját, tudnivaló, hogy a felsorolt tévedések és hiányosságok, mert jórészt viszonylag kevésbé jelentős kérdésekhez kapcsolódnak, csak keveset vonnak le Vitályos kötetének érté-keiből, melyet egészében nemcsak hasznos, de a fentiek ellenére is megbízható filológiai munká-nak tarthatunk.

Láng József

Endre Ady 1877–1919. Eseje i studia o poeziji i publicystyce Endre Adyego. Szerk.: Csapláros István. Warszawa 1978. Wydawnictwo Wegierskiego Instytutu Kultury w Warszawie. 184 l.

Hírünk a világban: állandóan vitatott, újult erővel jelentkező gondolat, téma. Az Ady-évforduló külföldi rendezvényei és kiadványai újabb adalékokat szolgáltatott ehhez a nyug-talanító és minden alkalommal érveket és ellen-érveket kínáló vitához. Ahol néhány áldozatkész vállalkozó, költő, fordító fogott össze, ott többnyire érdemes mű jött létre; hivatkozunk J. Hradil és K. Kovič szlovén Adyjára. Ahol meg-előző – tekintélyes – hagyományokba kap-csolódott az ünnepi megemlékezés, ott meg-bízható értékek újrafelfedezésének vagyunk tanúi. Legyen erre példa E. B. Lukáč fáradozása Ady szlovákiai népszerűsítésében. A lengyel Ady-kép nem oly megnyugtatóan részletező, mint a szlovák; nem oly izgalmasan ellentmondá-sos, mint a horvát; s ritkán nyújt oly elemzés számára lehetőséget, mint az épp előbb említett szlovén. Még a háború alatt, a budapesti len-gyelek tolmácsolásában ismerkedhetett meg a lengyel olvasó (már akinek módja volt rá) Ady kötetbe gyűjtött verseivel, s azóta – mint azt e szerény kötet több dolgozata tanúsítja – nem ismeretlen Ady a lengyelek előtt sem. Éppen ezért jelentős a varsói Magyar Kulturális Intézet és a varsói Bölcsészettudományi Kar Magyar

Filológiai Tanszékének ülészaka, amely – egybeesve a varsói Ady-kiállítással és a lengyel Ady-fordítók érdekes vita-tanácskozásával – tudományos igénnyel közelítette meg az Ady-problémát. Az ülészak természetéből kifolyólag a hangsúly ezúttal nem annyira Ady költészetére, mint inkább költészete kapcsolódásainak és szomszéd népi hatásának jellegére vetődött. Bori Imre, Csukás István, Kemény G. Gábor e szomszéd népi vonatkozásokat mutatta be, míg Molnár István, J. R. Nowak és Csapláros István az Ady-életmű lengyel vonatkozásairól szól. Radó György az Ady-fordítók dilemmáit elemezte, Lagzi István a lengyel Ady-ünnepségeket mutatta be. Ha a lengyel olvasó azonban kézbe veszi ezt a könyvet, eligazodását mégis jobban szolgálja a két bevezető dolgozat: Király István rövidre fogott Ady-pályakepe és Czine Mihály összehasonlító szempontokat is érvényesítő előadása. Általában, a konkrét kapcsolatok és érintkezések az összehasonlításnál nagyobb súllyal jutnak szóhoz, és a lengyel olvasó joggal kérheti számon a magyar és a lengyel szimbolizmus bármily vázlatos összevetését.

A végső szó azonban az elismerésé: a fényképek reprodukcióival illusztrált kis kötet jó szolgálatot tesz a lengyel–magyar kulturális kapcsolatoknak, és elmélyíti Ady lengyelországi ismertségét.

Fried István

Pomogáts Béla: Radnóti Miklós. Bp. 1977. Gondolat K. 229 l.

Radnóti Miklós első verseskönyvei szűkebb baráti körén túl alig váltottak ki megértést; aki foglalkozott is velük, netán méltatta, leginkább keresettség, modorosságot és eredetiségkedést látott bennük. Tényként kell elfogadnunk, hogy az akkori hagyományosabb ízlés szempontjából meghökkentőek voltak az olyan szókötések, mint a „lábadozó szél”, s az olyan képek, mint „hasrafeküdt utakon itt a napfény” és „nagyokat melázva vakarja farát”. A pályakezde versein felismerhető vonásokban – idill, népieskedés, szabad vers, „kötöttségei” – sokan utánérzést, önállótlanúságot láttak, s olyan alacsony lírai szintet, ahonnan képtelenség nagy költészetig emelkedni.

Ugyanakkor barátai kiálltak mellette, figyelemmel kísérték fejlődését, megmutatták lírájának változásait, gazdagodását, a belsőbb körökre húzódat, s az eszközeinek sokszínűségét. Úgy tűnik mégis, hogy az irodalomtörténészekre az előbbi nézetek erősebben hatottak, mert Bori Imre: Radnóti Miklós költészete című (Újvidék,

1965.) könyvét leszámítva, csak rövidebb-hosszabb részlettanulmányok előzték meg Pomogáts könyvét.

A szerző a fentebb említett nézetek tanulságain okulva vizsgálta az életmű egészét, és többek között annak a szerves összefüggésnek a minél teljesebb feltárására helyezte a hangsúlyt, hogy a korai kötetek merész képelete, ötletes mozgékonyága és gazdag élményfedezete miként teremtett biztos alapot, háterszágot a későbbi eredményekhez. Pomogáts alkalmazza azt az irodalomtörténeti igazságot, hogy ami első megjelenésekor ellenérzést vált ki vagy esetleg közömbös, abban csírázhat az új, a más, az addig szokottól eltérő. Többen foglalkoztak már azzal, hogy Radnóti idillje mennyire másféle, mint az évezredek régi, az antikvitásból ismert. Az életrajzíró találó elemzésekkel bizonyítja, hogy nála nem a természetben való feloldódásról, sokkal inkább ahhoz menekülésről van. E megállapítást persze némileg finomítani kell. Mert költői valloások és versek egyaránt mutatják, hogy a visszatérésnél a természet világába több történt; egyes motívumai mintegy beépültek a lírikusi énbé; szinte a lélek tartozékaivá váltak.

S ennek szerepe volt abban, hogy Radnóti költészetében „összebékült” az idill és a haláltudat (számos példa közül szinte látélet hiteleségű, ahogyan az *Októberi erdőben* az őszi enyészet támad a nyári öröme). Pomogáts a versek vizsgálata és magyarázata alapján meggyőzően szól arról, hogy a természetben keresett harmónia miként készítette egyre jobban elő az utat a haláltudat megnövekedéséhez. A költő szüntelenül foglalkozik a virágok, fák, növények belső életével, helyzetükbe képzelettel magát, hogy minél pontosabban, szebben és megragadóbban eleveníthesse meg a jelenségeket. Megfigyeléseinek alaposságáról az ekkori szókészlet árulkodik (gyakoriak a mozzanatos igék), s kezdeti impresszionizmusa épp ezek által lesz beleélésé. A szerző arról is ír, hogy ez az idilli és panteisztikus játék több annál, mint aminek első pillantásra vélnénk: bennük van a költő állásfoglalása a fenyegetettséggel és – azon át – a korával szemben.

A lírikusi világ feltérképezése és megértése szempontjából elengedhetetlen, hogy ne elégedjünk meg a szavak általános tartalmával, hanem a sajátost, az egyedit is próbáljuk meglesni bennük. Radnóti esetében a belső – vagyis a mindenki mástól eltérő – alkat megrajzolásának különösen nagy a jelentősége. Egyetlen poétát sem lehet (Radnótit a legkevésbé) megérteni kora reális